

Hocam Antropolog Dr. Yaşar Kalafat ve “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri” Kitabına Dair Bir Değerlendirme (My Lecturer Anthropologist Dr. Yasar Kalafat and Rating of “Old Türkic Beliefs at Eastern Anatolia” Book)

Bilim ve Kültür - Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi
Science and Culture - Journal of International Cultural Studies
Sayı / Number: 04, Aralık / December, 2013: s. 163-172

Hocam Antropolog Dr. Yaşar Kalafat ve “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri” Kitabına Dair Bir Değerlendirme

ORHAN ÇELTİKÇİ

Dok. Öğr. | Akdeniz Üniversitesi, Tarih Bölümü

Özet: Sosyal Antropoloji çalışmaları son yıllarda çok önemli hale gelmiştir. Bunun nedeni toplumların bilim ve uzay çağını yaşadıkları günümüzde mevcut sınırları ile değil “Kültürel değerleri” ile mevcutlarını devam ettirme gayreti içine girmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda kültürel değerlerini koruyabilen toplumlar kendilerine gelecekte yer bulabileceklerdir. Bu tespitten yola çıkarak biz de Dr. Yaşar Kalafat’ın kültürel değerlerimiz açısından çok önemli tespitler muhteva eden eserlerinden birinin tahlilini yapmaya çalıştık. Dr. Yaşar Kalafat Kars’ta doğmuştur. Gerek Anadolu gerekse Türk dünyasının muhtelif kesimlerinin kültürel özelliklerini bizzat yerinde görüp tespit ederek kaleme alan ve kültüre stratejik bir gözle bakan Türkiye’ni yetiştirdiği önemli sosyal antropoloji uzmanlarından. Makalede, Dr. Yaşar Kalafat’ın kısaca hayatı ve eserlerine değinilmiş ve en önemli çalışmalarından biri olan “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri” adlı kitabının tahlili yapılmaya çalışılmıştır. Kitapta yer alan; Türk İnanç sistemi ve unsurları, doğumdan ölüme kadar hayatın her alanında uygulanan inanışlarla ilgi yapılan tespitlere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: sosyal antropoloji, halk kültürü, inanç

Hocam Antropolog Dr. Yaşar Kalafat ve “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri” Kitabına Dair Bir Değerlendirme (My Lecturer Anthropologist Dr. Yasar Kalafat and Rating of “Old Turkic Beliefs at Eastern Anatolia” Book)

Science and Culture - Journal of International Cultural Studies
Bilim ve Kültür - Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi
Number / Sayı: 04, December / Aralık, 2013: p. 164-172

My Lecturer Anthropologist Dr. Yasar Kalafat and Rating of “Old Turkic Beliefs at Eastern Anatolia” Book”

ORHAN CELTIKCI

Doc. Cand. | Akdeniz University, Department of History

Abstract: Social Anthropology studies in recent years has become very important. This is because the communities during the current existing boundaries of science and not with the space age, "Cultural Values" into the effort to continue with the existing due landed. Protect the cultural values of the societies in this regard in the future be able to find them. Based on this analysis but we are also very important findings in terms of values, which contain Dr. Yasar Kalafat cultural tried to do an analysis of his work. Dr. Yasar Kalafat was born in Kars. Cultural characteristics of the various segments of both Anatolian and Turkish world in itself a strategic eye to see, and culture by identifying who wrote the minister of social anthropology Fellow at Turkey's grown rare. In this article, Kalafat lives of the most important studies are mentioned and briefly the life and works of Eastern Anatolia "Traces of the ancient Turkish beliefs" tried to make the analysis of his book. In the book, the Turkish belief system and its elements, the beliefs and interest in all aspects of life from birth to death are given to the findings.

Keywords: social anthropology, folk culture, religion

Hocam Antropolog Dr. Yaşar Kalafat ve “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri” Kitabına Dair Bir Değerlendirme (My Lecturer Anthropologist Dr. Yasar Kalafat and Rating of “Old Türkic Beliefs at Eastern Anatolia” Book)

Kitabın tahliline geçmeden önce eserin yazarını, ülkemizin değerli sosyal antropologlardan birisi olan Dr. Yaşar Kalafat hakkında bilgi vermekte yarar vardır. Ben hocamla 2004 yılında tanışma fırsatı buldum. O dönemde hocam Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Kafkasya Masası Başkanı idi. Kendisini akademisyen kimliği ile hem çok ciddi hem de biz yeni yetişen Türkolog, tarih, edebiyat araştırmacılarına yol ve yön gösteren, bizlere yardımcı olan, bilgisini paylaşmayı esirgemeyen biri olarak tanıdım. Bu bağlamda, Dr. Yaşar Kalafat’ı tanımak benim için çok kıymetli olmuştur. Kendisinden; Halk bilimini, Kültürü, Kültürün Stratejik önemini ve Türk Dünyasını öğrenme fırsatı buldum. 2006 Yılına kadar yayımlanmış olduğu tüm kitaplarını, makalelerini ve tebliğlerini okuma, değerlendirme fırsatı buldum. Kendisi kütüphanesini bilim adına paylaşmayı seven, kitapları ve yazılarını paylaşmayı seven biri idi. Bu bağlamda hocam Dr. Yaşar Kalafat’tan birçok kitap edindim. Şu anda kütüphanemde kendisinin bana verdiği takriben 50 civarı dergi ve kitap vardır. Onları özenle saklamakta, yeri geldiğinde onlardan istifade etmekteyim.

Hocam Dr. Yaşar Kalafat’ın kısaca hayatından da bahsetmek gerekir. Dr. Yaşar Kalafat 1939 tarihinde Karsta doğmuş, ilk ve ortaokulu yine burada bitirmiştir. Daha sonra, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Zootehni Bölümünden mezun olmuştur. 1986-87 Güz Döneminde Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirmiştir. 1987 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Yakınçağ Tarihi Anabilim dalında “Şeyh Sait” konulu bir tez hazırlamış ve “Bilim Uzmanı” unvanını almıştır. Daha sonra 1989 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri” adlı bir yüksek lisans tezi, 1991 yılında Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dinler Tarihi Bölümünde “Kuzey Azerbaycan, Doğu Anadolu ve Kuzey Irak’ta Eski Türk İnançlarının İzleri, Dini Folklorik Tabakalaşma” adlı yüksek lisans tezlerini hazırlamıştır. 1992 yılında Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalında “Şark Meselesi

Işığında Şeyh Sait Olayı, Karakteri ve Dönemindeki İç ve Dış Olaylar” adlı çalışması ile bilim doktoru olmuştur. 2002 yılında yine Kazakistan’ın Fahri Doktoru unvanını almıştır. Dr. Yaşar Kalafat dünyada Türklerin yaşamakta olduğu hemen her yerde bulunmuştur.

1999 yılında emekli olmuş ve çalışmalarına bir süre ASAM’da devam etmiştir. Günümüzde ise halk bilim araştırmalarına devam etmektedir. Dr. Yaşar Kalafat’ın çalışmaları genellikle: Kültür, Halk Kültürü, Etno-Sosyal Yapı, Kültürün Stratejik Önemi, Kültürün Birliktelik ve Birlikte Yaşamak Üzerindeki Rolü, Kültür ve Uluslararası İlişkiler gibi konuları muhteva etmektedir.

Dr. Yaşar Kalafat’ın onlarca yayımlanmış kitabı, yüzlerce yayınlanmış makalesi ve ulusal ve uluslar arası sempozyum ve kongrelerde sunulmuş ilmi çalışmaları bulunmaktadır. Dr. Kalafat; Avrasya, Analiz, Stratejik analiz, Avrasya Dosyası, Jeopolitik Gündem, Ermeni Araştırmaları, Karadeniz Araştırmaları gibi dergilerin yayın kurulunda da görev yapmaktadır.

Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri Kitabı Tahlili:

Bizim İncelediğimiz kitap 2006 yılında genişletilerek 5 baskısı yapılan ve Babil yayınlarından çıkan kitaptır. Kitap ekleri ile beraber 296 sayfadan oluşmuştur. Giriş, iki bölüm, sonuç, kaynakça ve eklerden oluşmuştur. Kitabın yazılmasının gayesini Kalafat: “Ulusal sınırlar içerisinde birlikte yaşama güdüsünü arttırmak” olarak açıklamaktadır. Kitap, Doğu Anadolu Bölgesinin tüm il ve ilçeleri gezilerek yerinde tespitler ve değerlendirmeler yapılarak kaleme alınmıştır.

Giriş Bölümü

Bu kısımda genel bir değerlendirme yapılarak, Türk Halk İnançları değerlendirilmiştir. İki tahta arasındaki yaşayış süreci olan dünya hayatının kişisel ve toplumsal inanmaların temelinde yalnız Türklere mahsus bir uygulama olmadığı, dünyadaki tüm insan ve toplulukların yaşayışlarında bu tür uygulamaların mevcut olduğuna temas edilmiştir. Çeşitli tespitle-

Hocam Antropolog Dr. Yaşar Kalafat ve “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri” Kitabına Dair Bir Değerlendirme (My Lecturer Anthropologist Dr. Yasar Kalafat and Rating of “Old Türkic Beliefs at Eastern Anatolia” Book)

rin yer aldığı giriş kısmında yazarın başlıca tespitleri şunlardır:

Dünyada yaklaşık olarak 250 milyon civarı Türk kültürlü insan yaşamaktadır. Türklerin inançları değerlendirildiğinde büyük çoğunluğunun İslam dinine intisap ettiği görülmektedir. Ancak Müslüman inançlı Türklerin dışında Musevi ve Hristiyan olan Türkler de mevcuttur. Aynı zamanda az da olsa Budizm gibi semavi olmayan dinlere de inanan Türkler vardır. Türklerin en eski dinleri yazara göre tek tanrılı bir dindir. Yazar bu görüşü ile Hikmet Tanyu, İbrahim Kafesoğlu, Bahaettin Ögel, Mehmet Eröz, İsmail Hakkı Danişment, Dursun Yıldırım’la aynı görüştedir.

Şamanizm konusunda ise Kalafat eserinde Şamanizm’in bir din olmadığı kanaatindedir. Türklerin inanç sistemlerinin merkezinde “Tengri” vardır. Tengri kavramını ise ona yardımcı iyeler ile tamamlamak mümkündür. Yer-gök kavramları, atalar ruhu gibi.

Yazar, Eski Türk İnançlarının araştırmacıları hakkında da girişte bilgi vermektedir. Kitapta bahsedilen önemli araştırmacılar: İ. Kafesoğlu, B. Ögel, Emel Esin, Ziya Gökalp, Abdulkadir İnan, M. Fuat Köprülü, Hikmet Tanyu, Mehmet Eröz, S. Divitçioğlu, Şaban Kuzgun, Osman Turan, Faruk Sümer, Ruhi Fırlı, Dursun Yıldırım, Nevzat Köseoğlu’dur.

Eserin giriş kısmında Halk Kültürü ile Eski Türk İnançları üzerine yapılan çalışmaları yayınlayan dergilerden de bahsedilmiştir. Bu dergiler: Türk Yurdu, Halk Bilgisi Haberleri, Folklor Postası, Türk Folklor Araştırmaları, Türk Folkloru, Folklor Doğru, Halk Bilimi, Sivas Folkloru, Erciyes, Türk Dünyası Araştırmaları, Türk Dünyası Tarih dergisi, Türk Kültürü, Yeni Form gibi dergilerdir.

Birinci Bölümün Değerlendirmesi

Bu bölümde Türk İnanç Sistemi ile ilgili kavramlara ağırlıklı olarak yer verilmiştir. Bu kavramlar arasından şunlar vardır:

Tengri/ Tanrı Kavramı: Türk tarihinde Türklerin inançları ile ilgili en eski belgelere Çin yıllıklarında rastlanıldığına dikkat çekil-

miştir. Türklerin en eski dinlerinin tek tanrılı dini inanış olduğu açıklanmıştır. (s. 17.)

İye Kavramı: Türk inanç yumağına göre merkeze Tengriyi alan inanç yumağı ve ona yardımcı iyelerin olduğuna dikkat çekilmiştir. İyeler koruyucu iyeler ve kara iyeler diye sınıflandırılmaktadır. Koruyucu iyeler; Umay; Bu iye, Eski Türk inanışlarına göre çocukların koruyucusudur. Umay görevini doğum sırasından, doğumdan sonra ve çocukların er kişi oluncaya kadarki büyümelerine kadar devam ettirir. Bu iye çok önemli olup günümüz orta Asya ve Sibiry Türklerinde çocuklar ve lohusa kadınların koruyucuları noktasında bütün canlılığı ile yaşamaktadır. Doğu Anadolu bölgesinde de özellikle Erzurum yöresinde doğumdan sonra eş veya son adı verilen kısmın insan ayağı görmeyecek olan temiz bir yere gömülmesi bundan kaynaklanmaktadır. Doğumda toplu yemek yenilmesi, kanlı ya da kansız kurbanların merasim bakiyesi olması bunun göstergesi kabul edilebilir. (s. 24.)

Doğu Anadolu’da başa kuş konması veya hut kuş pisleme işi iyiye yorulur. Böyle bir durumla karşılaşan kişinin zengin olacağı ya da yüksek mevkilere geleceğine inanılır. (s.26.)

Kara iyeler: Türk İnanışlarında Ak iye iyiliği kara iye kötülüğün simgesidir. Kara iye esasen yerin altını işaret etmektedir. Yazara göre Türklerde yağız yer kavramı yer altını işaret etmektedir. İlahi dinlerde ise bu Azrail fonksiyonuna yüklenmiştir. Kara iyelerin hizmetinde olan iyelere Yek adı verilir. Yek ise Şeytandır. Bu anlamda kötülüklerin anası olan Şeytan bütün iyelerin insanları kötüyeye yöneltir. (s. 28.)

Alkarısı: Türk dünyasının sair kesimlerinin hepsinde hemen hemen görülen bu iye fonksiyonu açısından Umay iyesinin tamamen zıddıdır. Üreme ve çoğalmanın düşmanı gibidir. (s.33)

Doğu Anadolu bölgesinde Alkarısı ile ilgili inanışlar pek yaygındır. Hakkari’de albasmanın diye yorgana iğne batırılır. Bitlis’te yakaya iğne takılır. Yöredeki inanışa göre Alkarısı herkese görünmeyip yalnızca basacağı kişiye

Hocam Antropolog Dr. Yaşar Kalafat ve “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri” Kitabına Dair Bir Değerlendirme (My Lecturer Anthropologist Dr. Yasar Kalafat and Rating of “Old Türkic Beliefs at Eastern Anatolia” Book)

görülmektedir. Metruk ve viran yerlerde kişiye basar inancı hâkimdir. Karsta dikimi gece biten elbisenin iğne üzerinde bırakılır. Aksi halde onu cinlerin basacağına inanılır.

Daha çok yeni doğum yapan kadınlar a ve yeni doğan çocuklara musallat olduğuna inanılmaktadır. Bu iye Türk dünyasında ortak bir inanış olmasına rağmen ayrı ayrı isimlerle anılmaktadır. Bu isimler Albastı, Alkarası, Al, Albis, Almış gibi... yaşamaktadır. Örneğin, Erzurum civarında Alkarası loğusa kadınlara değil ahırda bulunan atlara musallat olmaktadır. Hakkâri’de al basmasın diye yorgana iğne batırılır. Ağrı çevresinde ise Al karasından korunmak için erkek at mavi boncuk ve çelik metalinden istifade edilmektedir. Ağrı, Van, Muş, Hakkâri civarlarında Akkarısı Ağıl, Samanlık, su kenarları ve ıssız yerlerde kendilerine mesken tuttuklarına inanılır. Bundan dolayı lohusa kadınların bu ıssız yerlere gitmesi uygun bulunmaz.

Yer Gök İyeleri:

Gök İyesi: Türk İnanç sisteminde Gök ve Gök Tengri mühim rol oynamaktadır. İnsanoğlu mavi gök ile yağız yer arasında var kılınmıştır. Yaratanın da yerin en üst katında olduğuna inanılmıştır. Bundan dolayı gök kutsanmıştır denilebilir. Bunun en önemli göstergeleri eski Türk inanışlarında özel hallerde bebeklerin ve gerdek öncesi damadın yukarı hoplatılması, düğün bitmeden kaynananın ve mevtanın göğe kaldırılması bunların göstergesi kabul edilebilir. (S. 37)

Güneş ve Ay İyesi: Türk İnanç Sisteminde güneş koruyucu bir iye'dir. Hunlulardan itibaren atalarımız güneşi “Kün” diye adlandırmışlardır. Günümüzde gün anlamına gelen kelime buradan gelmektedir. Güneş ışıkları yaradanın yeryüzüne inen nurları olarak kabul edilir. Erzurum Kars Sarıkamış civarlarından iş yerlerinin güneşin ilk ışıkları ile açılınca bereket getireceğine olan inanç hakimdir. Türk İnanç sisteminde güneş tutulması da önemlidir. Güneş tutulması esnasında davul çalınması, çeşitli malzemelerle gürültü çıkartılması kötü iyeleri kovmak amaçlı yapılmaktadır. (s. 43.)

Ay ve yıldızlar da eski Türk inançlarında önemli birer öğedir. Öyle ki, Eski Türkler çadırlarının tepelerine delikler açmak sureti ile çadırın içine iyilikler gelsinler anlamı vermişlerdir. Erzurum yöresinde gelişmemiş ve cılız çocuklar anaları tarafından aya gösterilerek “Ya al ya ver diye yakarılır.” Bu uygulama sonucunda çocuğun iyileşeceğine inanılır. Tunceli ve Kars civarında hamile kadınlar da yukarıdaki ilişkilerle ilintili olarak aya bakarlar. Bu esnada hamile kadının karındaki çocuk kıpırdar ise erkek olunca yiğit kız olursa eve bereket getireceğine inanılır.

Ay tutulması sırasında Bitlis ve Hakkâri civarlarında havaya ateş açılır. Teneke çalıp gürültü çıkarılır. Bu uygulama ile ayın kurtulacağına olan inanç vardır. Karsta ayın ilk halini gören kişi hemen toprağa ya da altına bakar. Bu uygulama ile sonraki günlerin bereketli geçeceğine inanılır.

Urfa’da elinde sigil olanlar aya bakarlar: “Ayi gördüm hoş gördüm sigilimin yerini boş gördüm.” denilir. Bu sayede sigilden kurtulmanın mümkün olduğuna inanılır.

Kars Tunceli ve Adıyaman civarlarında Güneş ve Aya karşı kirli su, kül dökülmez, işenmez.

Yer iyesi: Yer de Türk inanç sisteminde önemlidir. Yer gök ile yağız yer arasında var kılınmıştır. Üzerinde kişiye yaratılmıştır. (s. 51.) Ülke genelinde olduğu gibi Doğu Anadolu’da da yatırlara bir hürmet vardır. Bölgede yatıra ait her Türklü toprak taş ağaç sahipli olarak bilindiğinden alınmaz. (s.38.) Yatırların çoğunda bayrak vardır. Kars yöresinde ıssız yerlerde “Destur” denilerek iş yapılır. Yörede yerin kulağı var inancı da hâkimdir. Gizli bir şey konuşulurken kişiler birbirlerine “Sus yerin kulağı var derler.”

Dağ İyesi: Ululuk ve erişilmezliğin simgesi olarak görülen dağlar Türklerin hayat tarzlarında çok önemli bir yer kaplamaktadır. Dağlar yükseklikleri itibari ile yeryüzünde yaratana en yakın yer olarak tahayyül edilmiştir. Dağın zirvesinde Türkoğlu kendisini yaratana daha yakın hissetmiştir. Çünkü Eski

Hocam Antropolog Dr. Yaşar Kalafat ve “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri” Kitabına Dair Bir Değerlendirme (My Lecturer Anthropologist Dr. Yasar Kalafat and Rating of “Old Türkic Beliefs at Eastern Anatolia” Book)

Türk İnançlarında Gök Tengri göktedir. Aynı zamanda eski Türkler ölen büyüklerini mutlaka yüksekte olan yerlere gömmüşlerdir. Bundaki amaçta yine yaratana yakın olmaktan inancından geçmektedir. (s.51.)

Orta Asya ve Sibirya coğrafyasında her soyun ve boyun bir dağı vardı. Bu dağlarda yaratana kurban kesilmektedir. Buralarda ayinler yapılmaktadır.

Su İyesi: Su mukaddes kabul edilmiştir. Anadolu Türkleri arasında suyun temiz tutulmasının önemine inanılır. Hava karardıktan sonra dışarı su serpilmez. Karsta yedi ayrı çeşmeden su toplayıp sabah namazından önce bu su ile banyo yapan kızın kısmetinin açılacağına inanılır. Bitlis’te cenaze çıkan evin tüm suları mutlaka dökülür. Malatya’da doğuran kadının sonunu suya atarsa çocuğunun huyunun su gibi olacağına inanılır.

Kars Arpaçay’da aynı anda suya taş atan kız ve erkeğin evleneceklerine inanılır. Yine, Kars ve çevresinde rüya akan suya anlatılır. Böylece suyun sıkıntıları alıp götüreceğine inanılır.

Anadolu coğrafyasının diğer yerlerinde olduğu gibi Doğu Anadolu’da da Suyun temiz tutulmasına büyük titizlik gösterilir.

Kars’ta yedi ayrı çeşmeden su alarak bu su ile banyo yapan kızın kısmetinin açılacağına inanılır. Bitlis’te cenaze çıkan evin bütün suları o gün dışarı dökülür. Bu uygulamanın ölü evinin hayrına olacağına inanılır.

Malatya’da doğum yapan kadının sonu suya atılırsa çocuğun su gibi temiz olacağına inanılır.

Ocak Ateş İyesi: Türkler ocak ve ateşe olağanüstü saygı gösterirler. Yanan ateşin üstüne su dökmezler. Ateşin üstüne pis ve kütü şeyler atılmaz. Makedonya’da yaşayan Türklerde damat gerdeğe girmeden önce etrafında çıra yakılır. Kırgız Türkleri ateş iyesinin önemli bir kudrete sahip olduğuna inanılır ve ateşe saygısızlık etmezler. Orta Asya Altay ve Sibirya Türklerinde yeni evlenenler ateşe yağ dökerler. Bu mesut olma isteği için yapılır.

Eski Türkler ölenleri paklamak için cesetlerini yakmışlardır. Bu uygulama Göktürk, Hazar, Kırgız, Kuman ve Tuna Bulgarlarında vardır. (s. 84.)

Mardin yöresinde çok çocuklu aile makbuldür. Çocuk yapamayan annenin üzerine ikinci evlilik yapılır.

Elazığ yöresinde yeni yapılan evin temeline kurban kanı akıtılır. Gaziantep çevresinde de gelinin eve girerken eşiğe basması iyi sayılmaz.

Erzurum’da akşamdan sonra komşuya maya verilmesi uygun bulunmaz. Sarıkamış’ta ise akşamdan sonra dışarıya sofra bezi silkelmesinin uğrusuzluk getireceğine inanılır. Ağrı’da komşular birbirlerine ekşi hamur, anahatar, ateş, tuz, ipliksiz iğne vermezler. Bunun uğursuzluk getireceğine inanılır.

Diyarbakır yöresinde ateş ocağı su dökerek söndürülmez.

Ata İyesi: Eski Türklerde ataya büyük bir saygı vardır. Devlet hayatında babanın yerin Kağan tutmuştur. (s. 94.)

Görüldüğü gibi Yaşar kalafat kaleme almış olduğu kitabın birinci bölümünde Gök Tengri inancı ve bu inanç sistemine bağlı olan diğer yardımcı inanış unsurlarına yer vermiş örnekler ve uygulamaları ile konuyu değerlendirmiştir.

İkinci Bölüm

Kitabın ikinci bölümünde insan ömrünün süreçleri ile ilgili inanış uygulamalarına yer vermiştir

Doğum: Doğum hayatın başlangıcıdır. Eski Türklerin inanışları ve bunları muhteva eden en eski yazıtlardan Göktürk yazıtlarına bakıldığında “Türklerin bu çağda yeri göğü yaratan Tengri’nin İnsanoğlunu yarattığına inanılmaktadır. (s.119.)

Doğum öncesinde; Umay iyesinin fonksiyonundan birinci bölümde bahsedilmiştir. Bu bağlamda, çocukları koruma görevi Umay’a

Hocam Antropolog Dr. Yaşar Kalafat ve “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri” Kitabına Dair Bir Değerlendirme (My Lecturer Anthropologist Dr. Yasar Kalafat and Rating of “Old Türkic Beliefs at Eastern Anatolia” Book)

verilmiştir. Türklerde çocuk sahibi olmak isteyenler açları doyurur çıplakları giydirebilir ve aksakalların dualarını almaktadırlar. Dede Korkut hikâyelerinde bu uygulamalara rastlamak mümkündür. Türbe ve yatırlar çocuk sahibi olmak isteyenler tarafından ziyaret edilirler. Bu maksatla Yaşar Kalafat’ın örneklerle tespit ettiği yerler; Konya’da Yatır Baba, Nizip’te Yedi Sandıklı Türbesi, İstanbul’da Çifte Gelinler Türbesi, Balıkesir’de Çırpılı Dede Türbesi, Sivas’ta Ahmet Turan, Çeltik Baba, Kurt Baba, Malatya’da Battal Gazi Türbesi gibi yerlere çocuk sahibi olmak için gidilir. (s. 82.)

Erzurum’un Babaderesi Köyünde Öğle Tepesi denilen mevkide ulu bir ardıç ağacı vardır. Gölgesinde 400 koyunun yatabileceği büyüklükteki bu ardıç kurumuş olmasına rağmen hala çocuk sahibi olmak isteyenlerin dilek ağacı olarak ziyaret edilmektedir. Bu gibi Erzurum yöresinde çocuk sahibi olmak isteyenlerin de çocuk sahibi olamayanların ziyaret etikleri birçok ziyaretgah vardır.

Anadolu’da çocuk sahibi olmak da çok önemsenen bir durumdur. Öyle ki “Çocuksuz aile meyyesiz ağaç gibidir” denilir. Elma, halk inanışlarında çok önemlidir ve üremenin çoğalmanın simgesidir. Elmalı yerlerde, çocuğu olmayan çiftler yakarmak sureti ile çocuklarının olacağına inanmaktadırlar. Tabi çocuğun cinsiyeti arzusu da önemlidir. Ardahan yöresinde doğacak çocuğun cinsiyetinin erkek olması için gelinin kucağına erkek çocuk verilir. Kars yöresinde rüyasında bıçak kama ve kılıç gibi aletler gören kadının çocuğunun cinsiyetinin erkek olacağına dair yaygın inanış vardır.

Doğum Sırası: Ana kolay doğum yapmak ve çocuğunu sağlam ve sağlıklı bir şekilde dünyaya getirmek için yatır ve türbe ziyaretlerine gider. Albasması inancı Türk inanış geleneğinde çok önemlidir. Öyle ki Kars, Erzurum, Malatya civarlarında yeni doğum yapmış olan kadın evde yalnız başına bırakılmaz. Erzurum ve çevresinde yine kadını al basmasını diye yastığının altına bir parça kurt derisi konulur. Türk inanış geleneğinde kurtan üremiş olma

inancının bir sonucu olsa gerektir bu uygulama. (s. 90)

Hakkâri’de kadın doğum yapmakta zorluk çekiyorsa müezzine haber verilerek ezan okuması sağlanır. Çocuk için kurban kesilmesi esastır. Doğumdan 7 gün sonra Kars yöresinde şükür niyetine kurban kesilir. Kars yöresinde doğumda çocuğun göbeği çakı ile kesilmektedir. Çakı yıkanmadan doğum yapan kadının yastığının altına konuları ve çocuğun göbeği düşünce çakı çıkarılarak yıkanır. Bu koruyucu Umay’ı memnun etmek için yapılan bir uygulamadır yazara göre Türk inanışlarında kırk inancı da önemlidir. Muş’ta çocuğun kırkı çıkmadan dışarı çıkarılmaz.

Doğum sonrasında: Doğum sonrasında çocuğun eş’i çoğu kere çok temiz ve ayak basmayacak bir yere ya da bir akarsuya atılır. Çocuğun nazardan korunması da önemlidir. Nazardan korunması için çocuğun omzuna nazar boncuğu takılır. Çocuğu olan aileler özellikle doğu Anadolu’da kurban kesip fakir fukaraya dağıtırlar. Kars yöresinde bu uygulama erkek çocuk sahibi olmak isteyenler için de yapılmaktadır. Türk inanışlarında Anadolu coğrafyasında yeni doğum yapıp kırkı çıkmamış kadının karşılaşması iyi karşılanmaz, kırkı karışacak diye genelde kırkı çıkmamış kadınlar dışarı çıkmazlar. (s. 96.)

Anadolu coğrafyasında ad verme geleneği de çok mühimdir. Öyle ki, adları genelde ailenin ya da yörenin en yaşlısı koyar. Erzincan ve Erzurum’da çocuğu olup da yaşamayan aileler çocukları ölmesin diye Yaşar, Dursun, Durak, Durdu gibi isimleri çocuklarına verirler. Kars yöresinde verilen isimler arasında: Tamam, Kızıtamam, Yeter gibi isimler yazar tarafından tespit edilmiştir. Türk inanışlarında evlenmede çok önemlidir. Evlilik aynı zamanda neslin devamıdır bu bağlamda kismet çıkmayanlar Hıdrellez’de kismetlerinin açılacağına inanırlar ve dilek dilerler.

Türk inanışlarında kına kültü de önemlidir. Öyle ki kına adanmışlığın bir simgesi olarak yakılmaktadır. Askere gideceklerle, kurban edilecek koçlara, yaşlılara, gelinlere ve sünnet olacak çocuğa yakılmaktadır.

Hocam Antropolog Dr. Yaşar Kalafat ve “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri” Kitabına Dair Bir Değerlendirme (My Lecturer Anthropologist Dr. Yasar Kalafat and Rating of “Old Türkic Beliefs at Eastern Anatolia” Book)

Elazığ yöresinde gelin yeni evine girerken, kaşığı kırıp girerse eve bereket getireceğine inanılır. İki bayram arası Türk inanışlarında özellikle; Kars Muş ve Erzurum civarlarında düğün yapılmaz. Yapılırsa uğursuzluk sayılacağına inanılır. Kurban ve Adakla ilgili olarak: Yaratani memnun etmek, onun rızasını almak ve ondan yardım alabilmek için kurban ve adak kesilmiştir.

Saya şenliği koyunlara koçun katıldığı gün yapılan şenliktir. Bu bir bayram gibi Kars yöresinde “Saya Kutluğu” adıyla kutlanır. Kars’ta koç katımından önce kızlar koçlar için “Koç Bezeği” yapıp koçlara takarlar.

Evlenme: Türk kültür hayatında evlilik çocuk sahibi olmak için çok önemlidir. Evlenmek için öncelikle iyi bir eş bulmak önemlidir. Bu açıdan kızlar kendilerine uygun bir erkek erkeklerde kendilerine uygun bir kız bulamamışlarsa kismetlerinin kapalı olduğuna inanılmaktadır. Kismetlerinin açılması için Doğu Anadolu bölgesinde çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamalar; Kilit Açma, Hidrellezde dilek ve duadır. (s. 156.)

Yağmur Duası: Yağmur Türk hayatında önemlidir. Çünkü, Türkler hayvancılıkla geçinen bir yapıya sahiptirler. Bu bağlamda havaların kurak gitmesi hayvancılık açısından olumlu olmadığından yağmur duaları da Türk kültür hayatında çok önemlidir. Öyle ki, Türkler Orta Asya steplerinde yapmakta oldukları yağmur duası uygulamasını Anadolu coğrafyasında da yapmaktadırlar. Yağmur Türkler için bereketdir. Tüm Türklerde “Rahmet” olarak bilinir. (s.184.)

Ölüm-Mezar: Hayatın gerçeği olan ölüm hakkında Türklerde uygulamalar çok eskilere dayanır ve farklılıklar göstermektedir. Orta Asya Hun Türkleri ölenler için sanduka hazırlayıp sırmalı elbiseler ile mezara koymuşlardır. Mezarları odalı bir özelliğe sahiptir. Kars Yöresinde ölenler mezara götürülürken atları varsa atlarının üzerine ölenin giydiği elbiseler bağlanır, At da mezarlığa götürülür ve önden gidermiş. Türkler için ata mezarlarının olduğu yerler mukaddesdir, kirletilmez. Yılın muhtelif zamanlarında ziyaret edilir. (s. 194.)

Yuğ Törenleri: Türklerin ölenlerin yası için yaptıkları törenlere yuğ törenleri denilmektedir. Van civarında evinden ölü çıkan evin kadınları elbiselerini ters giyerler. (s. 206.)

Bu yuğlama ölünün ruhunun geri de kalanları alıp götürmemesi için yapılan bir uygulamadır. Urfa yöresinde ölü çıkan evin mensupları siyah giyinirler. Doğu Anadolu’da ölünün üçüncü günü Semeni denilen bir ekmek pişirilip dağıtılır.

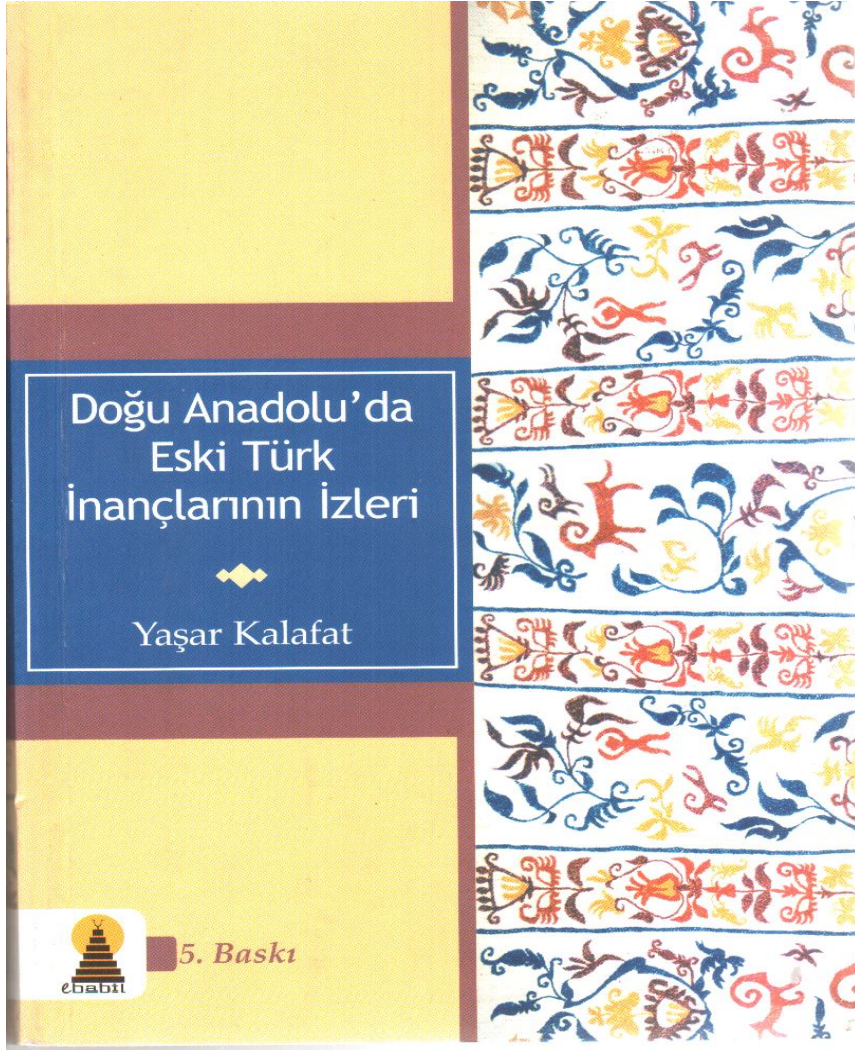
Van civarında köylerde bir ölen olmuşsa o köyde yapılmakta olan düğün davulsuz çalgısız yapılır. Ağrı Bitlis ve Hakkâri civarında ölünün ardından yas bir sonraki Cuma gününe kadar sürer. Bu uygulamaya Cumaya teslim etmek denilir.

Sonuçta kitapta Türk inanç sistemi içinde yer alan terimler ve tanımlamaları, hayatın safhaları ile ilgili doğum, evlenme, ölüm ve bu unsurlarla ilgili uygulamalara yer verilmiştir. Kitap bütün bu uygulamaları Türk tarihinde uygulamaları açısından ve coğrafi olarak farklı bölgelerde yaşayan Türk kültürlü halklar açısından değerlendirip ele almıştır. Yani yerine göre Asya Hun Devleti zamanında yapılmakta olan uygulamalara yer vermiş günümüz itibarı ile o dönemde yapılan bu uygulamanın şimdi yaşayıp yaşamadığı hakkında bilgi vermiştir. Diğer taraftan Türk Kültürlü halklar açısından uygulama ve algılamalar dikkate alınmış Anadolu’nun muhtelif yerlerindeki uygulamalara işaret edilmiş sonuçta uygulama ve algılama açısından halk inanışlarının ve buna bağlı uygulamaların bir olduğu ortaya konulmuştur.

Kuşkusuz inanış insanların yaşayış tarzlarını da olağanüstü etkilemekte insanların yaşama tarzlarını biçimlendirmektedir. Kitapta ayrıca buna dikkat çekilmiştir.

Türk Din inanışının başlangıcı kabul edilmekte olan Gök Tanrı inancının Tek Tanrılı bir inanç sistemi olduğu ve Türklerin eski dönemlerinden beri ekseriyetle tek tanrılı dinlere inandıkları tespiti yapılmıştır.

Hocam Antropolog Dr. Yaşar Kalafat ve “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri” Kitabına Dair Bir Değerlendirme (My Lecturer Anthropologist Dr. Yasar Kalafat and Rating of “Old Turķic Beliefs at Eastern Anatolia” Book)

Hocam Antropolog Dr. Yaşar Kalafat ve “Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri” Kitabına Dair Bir Değerlendirme (My Lecturer Anthropologist Dr. Yasar Kalafat and Rating of “Old Turķic Beliefs at Eastern Anatolia” Book)

Kaynakça/Bibliographies

Kalafat, Yaşar, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, Babil Yayınları, Ankara, 2006.